

IRODALOM.

Gyallay Domokos: Egy fődél alatt. Háború zajában hallgatnak a muzsák, — mondja egy latin közmondás és ezt a megállapítást — ha a könyvnapra megjelent könyvek között széttelünk — kénytelenek vagyunk magunk is aláírni. Eddig a háborus konjunktúra által termelt szépirodalmi silányságok özönvízszerű áradata miatt panaszkodhattunk, ezidén a könyvnapra megjelent könyvek, — szerencsére — alapos rostálás alá estek. Rendjén is van így, de elszomorító jelenség, hogy íróink, költőink új művekkel csak egészen csekély számban jelentkeznek, a legtöbb könyv már régebben megjelent munka új kiadása. Itt megint különbséget teszünk kifogyott munkák és elhalt íróművészek újra kiadott könyvei között, hiszen saját tapasztalat alapján mondhatjuk, hogy tavaly, a kolozsvári nyári egyetem hallgatói tucat-számra keresték pl. Reményik Sándor verseit, azt remélve, hogy ha az egész országban nincs, szűkebb hazájában biztosan kapható és egyetlen példányt sem tudtak felhajsolni, hacsak nem kölcsönképpen! Ennek pedig nem volna szabad megtörténnie!

Örömmel üdvözljük tehát Gyallay Domokos legszebb novelláinak gyűjteményét, régi mulasztást pótol ez az érdemtelenül szerény köntösbe öltöztetett értékes kötet, annál is inkább, mert a novella mint műfaj mostohagyermek volt az utolsó években, a kiadók rossz üzletnek tartották, a közönségre hártották a hiányt, azt állítva, hogy nem olvassák, nem keresik, „ki ment a divatból!” Pedig köztudomású, hogy a jó novella többet ér mint egy regény, hiszen nem a cselekményre, hanem az élet apró dolgainak és az abból fakadó lelki eseményeknek rögzítésére fekteti a fősúlyt, „kis dolgoknak nagy poézise“. Azok tehát, akik szeretik a könyvet, a jó írást, szeretik a novellákat is. Magunk elfogultak vagyunk Gyallayval szemben, nem azért, mert egy hitet vallunk, — bár novelláinak éppen ebből az erős vallásos meggyőződésből fakadó unitárius légkör ad páratlan érdekességet — hanem, mert minden írása egy darab Erdélyt jelent. Elkezdjük olvasni, s már feledve a mindennapi élet sok apró gondja, nem halljuk a háború véres borzalmait, ártatlan városok robbantását üvöltő rádiót, otthon vagyunk Erdélyben, az Olt partján, a Maros mentén, Udvarhelyszéken eldugott kis székely falvakban, emberi gyarlóságok és erények virulnak ki előttünk és unitárius templomaink harangszava csendül meg lelkünkben... Alakjai jó ismerőseink, „egy fődél alatt“ érezzük magunkat velük, unitárius székely festvéreink között járunk...

Az egyik legszebb novellán, A püspökné tanácsán keresztül, mint aranyos napsugár az ablakon, úgy ragyog be szívünk közepébe — a mult. Szemben áll velünk a Vadrózsák lelkes gyűjtőjének és jószágos életpárjának alakja, s hirtelen végigviharzik rajtunk a felismerés, hogy Gyallay is azon az úton halad, amelyet száz évvel ezelőtt ös-

vényként kezdett taposni a nagynevű unitárius püspök: a népi vonalon. Úttörő Gyallay is, és tette ezt évtizedekkel ezelőtt, amikor még nem volt divat a „népiség“, mint egyidőben és nem volt komoly kötelességvállalás, mint manapság. Tette ezt már akkor, amikor ez a vonal komoly merészséget és az európaiasságra törekvő és mind urbanusabbá váló irodalmárok részéről lenézést jelentett. Gyallay töretlenül haladt elképzelései nyomán, megörökítve azt a romlatlan falusi, legtöbbször unitárius életet, amelyet apáink, nagyapáink éltek, s ezzel kettős célt szolgált, a szintiszta székely és unitárius szépirodalmat. Tájé-
író lett belőle, ez adja meg írásainak azt a páratlan zamatot, amit egyes magyar vidékek irodalma színben, ízben és illatban jelent. Nemes egyszerűsége művészetté magasztosul és ezzel a kötetével novellaíróink legnagyobbjai közé emelkedett.

K. Péterffy Ilona.

A kolozsvári unitárius kollégium gimnáziuma Évkönyve az 1943—44. tanévről, az iskola fennállásának 376. évében, közzétette *Gállfy Zsigmond* igazgató. *László Tihamér* igazgató-helyettes szerkesztésében a fentti cím alatt jelent meg kolozsvári gimnáziumunk 1943—44. iskolai évről szóló, mintegy 56 oldalra terjedő Évkönyve. A minden eseményre kiterjedő lelkiismeretes beszámoló 20 fejezetben tárgyalja az iskolai év történetét. Foglalkozik a vallás-erkölcsi nevelés fontosságával, számos példával bizonyítja a hazafias érzület megnyilvánulásait, valamint a tanárikar és a tanuló ifjuság egyházi, irodalmi és társadalmi munkásságát. Érdekes megemlíteni, hogy az intézet keretében 8 ifjusági egyesület végzett elismerésre méltó munkát. Az internátusban és a konviktusban nagyobb javítások és átalakítások is történtek csaknem 17.000 P értékben. Az intézetnek 1943—44. iskolai évben 252 tanulója volt, ebből érettségire állott és sikeresen vizsgázott 25 nyilvános és 2 magántanuló. Az intézet kötelékéből eltávozott 2 tanár, *Benczédi Pál* vallás tanár, aki csaknem 10 évig volt ifjuságunk vallás-erkölcsi nevelésének buzgó apostola, ezután magasabb nevelői körben, a teológián végzi nemes munkáját. *P. Szentmártoni Kálmán* történelem-tanár távozása nagy veszteséget jelent gimnáziumunk számára. Hosszabb ideig tanított Székelykeresztúron, majd később 1935-től kolozsvári gimnáziumhoz jött vissza és itt tanított nyugalomba vonulásáig. Mint történetíró ma már egész Magyarországon ismert, és az unitárius történetírás terén felmérhetetlen nagy munkát végzett. Kormányzó Úr tanügyi főtanácsossá nevezte ki. Az intézet volt kedves tanulója *Kriza László* t. zászlós, aki hosszabb időt töltött a keleti arcvonalon, harctéren szerzett betegsége következtében 24 éves korában elhunyt. Áldott emlékét kegyelettel őrizzük. Háborus körülmények között is az intézet eredményes és elismerésre méltó munkát végzett. *László Tihamér* szerkesztőnek e helyen is kifejezzük köszönetünket a nagy-szerűen összeállított Évkönyvért.

I. V.

A székelykeresztúri unitárius „br. Orbán Balázs“ gimnázium és unitárius polgári fiúiskola évkönyve az 1943/44. iskolai évről. Székelykeresztúr, 1944. 96. o. A *Péter Lajos* igazgató által közzétett évkönyv, — melynek összeállításában *Árkosi László* és

Fülöp Zoltán tanárok működtek közre — a gimnáziumi részben a „Kormányzó Urunk nevenapján“ és „Kossuth Lajos emlékezete, halálának 50-ik évfordulóján“, a polgári iskolai részben pedig „Emlékezés Zrínyi Ilonára“ c. megemlékezések, valamint az iskola rövid történetének ismertetése után, részletesen számol be egy háborus, időben igen rövid, de eseményeiben gazdag iskolai évről. Tanárainak iskolán kívüli működése azt mutatja, hogy tanárai nemcsak a tanári asztal, de az előadó-, vagy íróasztal mellett is megálják helyüket, nemcsak előszóban, de írásban is alkalmat keresnek, hogy oktatói, tudományos, vagy szociális tevékenységüket kifejthessék. Ifjusági egyesületeinek száma és élénk működése viszont azt jelzi, hogy különösen fiatalabb tanárai szívesen vesznek részt az ifjuság minden megmozdulásában és örömmel irányítják tanítványaikat a gyakorlati élet mesgyéin is. Fontos történelmi adat az ősi iskola életében polgári fiúiskolájának felállítása és két első osztályának megnyitása, mert a polgári iskolák által mód nyílik arra, hogy egy egészséges székely középosztály fejlődhessen ki. Az iskola bár jellegében unitárius, tanulóinak vallás szerinti eloszlása alapján azonban mégis népiesen székely. Szinte túlnyomó többségben a környékbeli kisbirtokos földműves szülők gyermekei tanulnak benne és főleg bennlakói vannak. Gimnáziumában ez évben összesen 328, polgári iskolájában pedig 66 tanuló osztályoztatott, érettségi vizsgálatot 19 tanuló tett. Az általános tanulmányi eredmény megfelelelőnek mutatkozik, mert a gimnázium rendes tanulói közül 25 kitünő, és 7 eles rendű, a polgári iskolából 1 kitünő és 3 jeles rendű, érettségizői közül pedig 2 kitünően és 1 jelesen éret.

L. T.

László Tihamér: Adatok egy százesztendőös fizikai eszköz történetéhez. (Egy hiteles Brassai reliquia). Kolozsvár, 1944. 20 l. (Különlenyomat a „Múzeumi Füzetek“ 1944. évi II. kötete 1. füzetéből.) László Tihamér, kolozsvári kollégiumunknak ez a szorgalmas és kiváló képességű tanára a kollégium fizika-vegytani szertárában egy fizikai-fénytani jelenségek vizsgálatára szolgáló készüléket talált. A fényelhajlásra és fénytalálkozásra szolgáló készüléket egy párisi optikus szerkesztette s ettől vásárolta a tudós Brassai Sámuel, valószínűleg saját pénzéből. Ez a műszer, ez a Brassai hagyaték Brassait, mint kísérletező fizikust mutatja be s egyben annak is bizonyítéka, hogy Brassait méltán nevezték polihisztnak. Brassai életrajzírói a nagy tudós természettudományos munkásságával nem sokat foglalkoztak, ennek a dolgozatnak nem az a célja, hogy ezt a hiányt pótolja, de Brassai működését belehelyezi kora tudományos, műszaki és tanügyi állapotába s így világítja meg a Brassai hagyaték tudományos és didaktikai értékét, egyben egy kiváló alapot mutat arra, hogyan kell Brassai Sámuel, mint természettudóst értékelni, feldolgozni. Akit a komoly és mély értékelések és áttekintések érdekelnak, azoknak melegen ajánljuk e tudományos füzet áttanulmányozását.

Sz.

Az új Erdély hajnalán. Bölöni Farkas Sándor naplója 1835—36-ból. Mostanában divatba jött az elfeledett írók kiásása. Ez a sors érte, nagy meglegedésünkre, a mi Bölöni Farkas Sándorunkat is. Csak nemrégiben adták ki Nyugateurópai utazását. Most meg az Erdélyi Ritkaságok 15. füzeteként, Jancsó Elemér a naplótöredéket rendezte sajtó alá. Ez 1835. jan. 1-től 1836. jan. 7-ig, egy kerek esztendőt ölel föl. Szemelvények láttak már régebben is belőle napvilágot, de a maga egészében ezúttal került először kiadásra. Bevezetőben Jancsó Elemér 28 oldalon keresztül érdekesen mutat rá Farkas Sándor egyéniségére, töprengő természetére s arra az úrra, mely vágyai s a valóság között állandóan tátong. Elevenen tárja elénk a kor mozgató eszmét, a romantícizmus diadalmas előretörését, majd kijelöli Farkas Sándor helyét Erdély más naplóiírói között. Maga a napló, stílusának avultsága mellett is, lebilincselő olvasmány. Egy puritán, egyszerű, de önérzetes lélek őszinte megnyilatkozása. Lehetetlen meghatódás nélkül olvasni, mint fázik ez az egyszerű, nemes lélek minden ünnepeltétől, mennyire jelentéktelennek tartja a maga munkásságát, mint megborzad s hogy tiltakozik, mikor egy kiadó németre akarja fordítani az Északamerikai Utazást; hogy megzavarja a 200 arany akadémiai nagy díj. Szerény lelkülete nem is tud megnyugodni mindaddig, míg a jutalmat alapítványként az akadémiához vissza nem juttatja. Aztán érdekes bepillantást nyerünk a naplón keresztül a különben zárkózott természetű Farkas tragikus szerelmi világába is. Ez a szerelem, a romantikus kor követelményeinek megfelelőleg, természetesen csak szerencsétlen véget érhet s a hősnak nem adhat mást, mint a szenvedés örömét. Elvezet a napló a politikai küzdelmek porondjára is. Láljok Wesselényinek és más szabadelvű barátainak báfor harcait a copfos maradiság ellen. Megdöbben lánglelkű barátja bukásán s nemes haraggal ostromozza a gyáva patkányhadat, mely a gróf hajójának süllyedtére ijedten menekül.

Minket, unitáriusokat mégis talán hitbéli fölfogása érdekelhet leginkább. Ennek jellemzésére álljon itt 1835. december 31-ről kelteztett e pár sora: „A bűntől minket nem az imádság, nem a Jézus vére, sőt maga az Isten sem ment fel; csak mi magunk tehetjük s tesszük, ha megszűnünk bűnösöknek lenni. Azt hiszem s tapasztalom, hogy semmi sincs nagyobb akadályára az erkölcsi törekedésnek s a lelkiismeret tisztában tartásának, mint a vallásnak amaz igenis önkényesen, ravaszul s elfacsarva magyarázott elve, hogy a Jézus a mi bűneinkért szenvedvén, az Istennek kegyelméből és irgalmából bűneink megbocsáttatnak, ha szorgalmasan imádkozunk s a vallásos ceremóniákat megtartjuk. Egy a legveszedelmesebb elvek közül, s ezt igenis szorgalmasan trombitálják a papok, catechesisek és theológiaiak.“

Általában az a véleményünk, hogy igen nagy szolgálót tett Jancsó Elemér, mind unitáriusoknak, mind az egész magyar olvasóközönségnek, mikor ezt a naplót kiadta s hozzá oly értékes magyarázatokat írt. Nem is róhatja le háláját a magyar közönség multunk ez élesszemű, érdemes kutatója iránt méltóbban, mint ha dolgozatait szorgalmasan olvassa.

(ma.)

KÜLÖNFÉLÉK

Dr. Péter László orvos-százados a harctérről levelet írt az édesanyjának, hogy el ne felejtse a Keresztény Magvetőre az *előfizetési díjat* beküldeni s azonkívül a szerkesztőséget is megkereste, hogy megkaptuk-e az előfizetési díjat. Akit az irodalom pártolás a harctéren is megmozdít, az nem mindennapi lélek és Dr. Péter László afiát, mint a kötelességtudásnak példányképét állítjuk kedves *előfizetőink* elé!

Címadományozás. A Kormányzó Úr Ófömméltósága *Dr. Szolga Ferenc* székelykeresztúri unitárius gimnáziumi tanárnak és *Péter Lajos* gimnáziumi és polgári iskolai igazgatónak a tanügyi főtanácsos, gimnáziumi igazgatói címet adományozta. Amidőn erről örömmel adunk hírt, egyben kívánjuk, adjon a jó Isten kedves atyánkfianak erőt és jó egészséget, hogy a kitüntető szép címet sokáig viselhessék.

László Tihamér tanár tudományos sikere. A Királyi Magyar Természettudományi Társulat László Tihamérnak, kolozsvári kollégiumunk nagy tudású tanárának: „*Zavaros hangok — káros rezgések*” című pályamunkáját a háromszáz pengős *Rauer-díjjal* jutalmazta. Amidőn erről örömmel emlékezünk meg, egyben kedves tanár afia tudományos munkásságához sok hasonló eredményt és sikert kívánunk.

P. Szentmártoni Kálmán tanügyi főtanácsosnak „*Székely népmesék*” címen most jelenik meg a Minerva kiadásában 16 gyönyörű meséből álló mesegyűjteménye művészi rajzokkal illusztrálva, melyre előre felhívjuk az érdeklődők figyelmét.

Márkos Andrást h.-tanárrá kinevezése alkalmával meleg szeretettel üdvözöljük.

Helyreigazítás. A „Keresztény Magvető” 1944. 3. füzetének 120. lapján, az utolsó sorban: „ezzel Spengler és Troeltsch állítását *igazolta*” helyett: „ezzel Spengler és Troeltsch állítását *megcáfolta*” olvasandó.

Ujabb viták a gyermekkeresztység körül. A gyermekkeresztység egyike azoknak a kérdéseknek, amelyek miatt annyi gúnyt sőt méltatlan szenvedést kellett kiállaniok az unitáriusoknak. Már Dávid Ferencet a gyermekkeresztséggel szemben elfoglalt közismert álláspontjáért zsidónak, pogánynak, anabaptistának nevezték. A dézsi egyezkedésben külső hatalommal kényszerítették a kis gyermekeknek a háromságos formula szerint való megkeresztelésére. Azóta is állandóan fel-felhangzik a vád, hogy az unitáriusok nem keresztények, mert a gyermekkeresztység tekintetében más a felfogásuk, mint a ke-